

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 11 – Vidyālakṣaṇa, kta-pratyaya

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोऽ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroऽ paramam̄ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा

bravīmi samskṛtam vācā

ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।

dhyāyāmi saṃskṛtam hṛdā ।

कुर्वे सेवां च कायेन

kurve sevāṁ ca kāyena

वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

vande saṃskṛtamātaram ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassamskrtavyomni
hyālayam̄ ramate mudā ।
saṃskṛtim̄ caiva saṃskāram̄
vindate nātra samśayah ॥

कण्ठपाठः

धातुरूपाणि

धातुरूपाणि

भू, वृथ्- विधिलिङ्

भू सत्तायाम् - (To Exist, To Be)

‘भू’-धातोः विधिलिङ्-लकार-परस्मैपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः
मध्यमपुरुषः	भवेः	भवेतम्	भवेत
उत्तमपुरुषः	भवेयम्	भवेव	भवेम

वृद्धुं वृद्धौ - (To Grow)

‘वृद्ध्’-धातोः विधिलिङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वर्धते	वर्धयाताम्	वर्धरन्
मध्यमपुरुषः	वर्धथा:	वर्धयाथाम्	वर्धेष्वम्
उत्तमपुरुषः	वर्धय	वर्धवहि	वर्धमाहि

विधिलिङ्-लकारः

वर्तमानकाले - लट्

बालकः गच्छति । बालकः वन्दते ।

भूतकाले - लङ्

बालकः अगच्छत् । बालकः अवन्दत् ।

भविष्यत्काले - लृट्

बालकः गमिष्यति । बालकः वन्दिष्यते ।

आज्ञा / प्रार्थना - लोट्

बालकः गच्छतु । बालकः वन्दताम् ।

आज्ञा / विधि: / प्रार्थना - विधिलिङ्

बालकः गच्छेत् । बालकः वन्देत् ।

विधिलिङ् - प्रथमपुरुषः

पठति	पठेत्	जानाति	जानीयात्	पठन्ति	पठेयुः	जानन्ति	जानीयुः
लिखति	लिखेत्	करोति	कुर्यात्	लिखन्ति	लिखेयुः	कुर्वन्ति	कुर्युः
गच्छति	गच्छेत्	ददाति	दद्यात्	गच्छन्ति	गच्छेयुः	ददति	दद्युः
धावति	धावेत्	वन्दते	वन्देत	धावन्ति	धावेयुः	वन्दन्ते	वन्देरन्
ताडयति	ताडयेत्	कम्पते	कम्पेत	ताडयन्ति	ताडयेयुः	कम्पन्ते	कम्पेरन्
भक्षयति	भक्षयेत्	सेवते	सेवेत	भक्षयन्ति	भक्षयेयुः	सेवन्ते	सेवेरन्
स्थापयति	स्थापयेत्	याचते	याचेत	स्थापयन्ति	स्थापयेयुः	याचन्ते	याचेरन्
क्षालयति	क्षालयेत्	वर्धते	वर्धेत	क्षालयन्ति	क्षालयेयुः	वर्धन्ते	वर्धेरन्
पिबति	पिबेत्	सहते	सहेत	पिबन्ति	पिबेयुः	सहन्ते	सहेरन्

विधिलिङ् - उत्तमपुरुषः

पठामि	पठेयम्	जानामि	जानीयाम्	पठामः	पठेम	जानीमः	जानीयाम
लिखामि	लिखेयम्	करोमि	कुर्याम्	लिखामः	लिखेम	कुर्मः	कुर्याम
गच्छामि	गच्छेयम्	ददामि	दद्याम्	गच्छामः	गच्छेम	दद्वः	दद्याम
धावामि	धावेयम्	वन्दे	वन्देय	धावामः	धावेम	वन्दामहे	वन्देमहि
ताडयामि	ताडयेयम्	कम्पे	कम्पेय	ताडयामः	ताडयेम	कम्पामहे	कम्पेमहि
भक्षयामि	भक्षयेयम्	सेवे	सेवेय	भक्षयामः	भक्षयेम	सेवामहे	सेवेमहि
स्थापयामि	स्थापयेयम्	याचे	याचेय	स्थापयामः	स्थापयेम	याचामहे	याचेमहि
क्षालयामि	क्षालयेयम्	वर्धे	वर्धेय	क्षालयामः	क्षालयेम	वर्धामहे	वर्धेमहि
पिबामि	पिबेयम्	सहे	सहेय	पिबामः	पिबेम	सहामहे	सहेमहि

विधिलिङ्ग-लकारे वाक्यपरिवर्तनम्

जलबिन्दवः पतन्ति ।

मार्गेषु जलं प्रवहति ।

भूमिः आद्रा भवति ।

जनाः आश्रये तिष्ठन्ति ।

अहं छत्रम् उद्घाटयामि ।

यानानि मन्दं गच्छन्ति ।

यानात् अवतीर्य जनाः धावन्ति ।

वयं देवं वन्दामहे ।

वयं सेवामहे ।

जलबिन्दवः पतेयुः ।

मार्गेषु जलं प्रवहेत् ।

भूमिः आद्रा भवेत् ।

जनाः आश्रये तिष्ठेयुः ।

अहं छत्रम् उद्घाटयेयम् ।

यानानि मन्दं गच्छेयुः ।

यानात् अवतीर्य जनाः धावेयुः ।

वयं देवं वन्देमहि ।

वयं सेवेमहि ।

वचनपरिवर्तनम्

मार्जारः मूषकं गृह्णीयात् ।
 छात्रः कोलाहलं न कुर्यात् ।
 सा फलानि दद्यात् ।
 चोरः वस्तूनि अपहरेत् ।
 कर्मकरः वस्तूनि आनयेत् ।
 मम मित्रम् आगच्छेत् ।
 छात्रः श्लोकं वदेत् ।
 अध्यापकः पाठान् पाठयेत् ।
 भक्तः देवं वन्देत् ।

मार्जाराः मूषकं गृह्णीयुः ।
 छात्राः कोलाहलं न कुर्युः ।
 ताः फलानि दद्युः ।
 चोराः वस्तूनि अपहरेयुः ।
 कर्मकराः वस्तूनि आनयेयुः ।
 मम मित्राणि आगच्छेयुः ।
 छात्राः श्लोकं वदेयुः ।
 अध्यापकाः पाठान् पाठयेयुः ।
 भक्ताः देवं वन्देरन् ।

भाषाभ्यासः

क्तप्रत्ययः

कर्मणि - भूतकाले (भूतकृदन्तः)

पठ् धातुः

पठति	पठितव्यम्
पठ्यते	पठनीयम्
पठिष्यति	

पठितः
पठिता
पठितम्

पठितवान्
पठितवती

पठन्	पठित्वा
पठन्ती	प्रपञ्च
	पठितुम्

बालकेन श्लोकः पठितः ।	बालकः श्लोकं पठितवान् ।
पुरुषेण कार्यालयः गतः ।	पुरुषः कार्यालयं गतवान् ।
मातामह्या कथा उक्ता ।	मातामही कथाम् उक्तवती ।
तया पुस्तकं हृष्टम् ।	सा पुस्तकं हृष्टवती ।

भूतकृदन्तरूपाणि

कर्तरिप्रयोगः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
पुं	पठितवान्	पठितवन्तौ	पठितवन्तः
स्त्री	पठितवती	पठितवत्यौ	पठितवत्यः
नपुं	पठितवत्	पठितवती	पठितवन्ति

कर्मणिप्रयोगः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
पुं	पठितः	पठितौ	पठिताः
स्त्री	पठिता	पठिते	पठिताः
नपुं	पठितम्	पठिते	पठितानि

लिखति, गच्छति, पश्यति, पिबति, ताडयति, भक्षयति

लिखितवान् / लिखितवती / लिखितवत्
 दृष्टवान् / दृष्टवती / दृष्टवत्
 पीतवान् / पीतवती / पीतवत्
 भक्षितवान् / भक्षितवती / भक्षितवत्

लिखितः / लिखिता / लिखितम्
 दृष्टः / दृष्टा / दृष्टम्
 पीतः / पीता / पीतम्
 भक्षितः / भक्षिता / भक्षितम्

भूतकृदन्तरूपाणि

क्रियापदम्	कर्तरि (कवतु)	कर्मणि (क्त)
खादति	खादितवान् / खादितवती	खादितः / खादिता / खादितम्
पृच्छति	पृष्ठवान् / पृष्ठवती	पृष्ठः / पृष्ठा / पृष्ठम्
श्रूणोति	श्रुतवान् / श्रुतवती	श्रुतः / श्रुता / श्रुतम्
ददाति	दत्तवान् / दत्तवती	दत्तः / दत्ता / दत्तम्
जानाति	ज्ञातवान् / ज्ञातवती	ज्ञातः / ज्ञाता / ज्ञातम्
स्पृशति	स्पृष्टवान् / स्पृष्टवती	स्पृष्टः / स्पृष्टा / स्पृष्टम्
आहृयति	आहृतवान् / आहृतवती	आहृतः / आहृता / आहृतम्

प्रयोगपरिवर्तनम् (कर्तरि-कर्मणि)

रामः कार्यं (नपुं) कृतवान्
 देवः वरं (पुं) दत्तवान् ।

बालकाः कथां (स्त्री) श्रुतवन्तः ।

महिलाः चर्चा (स्त्री) कृतवत्यः ।

गोपालकाः पद्यानि (नपुं) उक्तवन्तः ।

कर्मकराः प्रकोष्ठान् (पुं) मार्जितवन्तः ।

आपणिकः शाटिकाः (स्त्री) विक्रीतवान् ।

नर्तक्यः स्यूतौ (पुं) नीतवत्यः ।

भक्तः देवौ (पुं) नमस्कृतवान् ।

रामेण कार्यं कृतम् ।

देवेन वरः दत्तः ।

बालकैः कथा श्रुता ।

महिलाभिः चर्चा कृता ।

गोपालकैः पद्यानि उक्तानि ।

कर्मकरैः प्रकोष्ठाः मार्जिताः ।

आपणिकेन शाटिकाः विक्रीताः ।

नर्तकीभिः स्यूतौ नीतौ ।

भक्तेन देवौ नमस्कृतौ ।

प्रयोगपरिवर्तनम् (कर्मणि-कर्तरि)

तेन श्लोकः स्मृतः ।

वृद्धेन यानं दृष्टम् ।

गायिकाभिः गीते श्राविते ।

अस्माभिः घटना ज्ञाता ।

बालैः पाठाः पठिताः ।

गुरुणा नियमाः सूचिताः ।

अधिकारिणा सञ्चिके परिशीलिते ।

रजकेन वस्त्राणि क्षालितानि ।

बालाभ्यां फलरसः पीतः ।

सः श्लोकं स्मृतवान् ।

वृद्धः यानं दृष्टवान् ।

गायिकाः गीते श्रावितवत्यः ।

वयं घटनाः ज्ञातवन्तः ।

बालाः पाठान् पठितवन्तः ।

गुरुः नियमान् सूचितवान् ।

अधिकारी सञ्चिके परिशीलितवान् ।

रजकः वस्त्राणि क्षालितवान् ।

बालौ फलरसं पीतवन्तौ ।

अधोनिर्दिष्टान् शब्दान् अवलम्ब्य कर्मणि वाक्यानि रचयत ।

बालः - ग्रन्थः (क्री)

सर्पः - मूषकः (खाद्)

गृहिणी - पाकः (कृ)

वैद्यः - औषधम् (दा)

शिशुः - क्षीरम् (पा)

यात्रिकः - सङ्केतः (स्मृ)

देवः - भक्ताः (रक्ष)

धनिकः - माला (नी)

शिष्यः - गुरुः (वन्द्)

बालकेन ग्रन्थः क्रीतः ।

सर्पेण मूषकः खादितः ।

गृहिण्या पाकः कृतः ।

वैद्येन औषधं दत्तम् ।

शिशुना क्षीरं पीतम् ।

यात्रिकेण सङ्केतः स्मृतः ।

देवेन भक्ताः रक्षिताः ।

धनिकेन माला नीता ।

शिष्येण गुरुः वन्दितः ।

Summary

- भू, वृध्-धातुरूपाणि (विधिलिङ्-लकारे)
- विधिलिङ्-लकारः - वाक्यप्रयोगः
- भाषाभ्यासः - क्तप्रत्ययः

गृहकार्यम्

- शब्दरूपाणां, धातुरूपाणां अभ्यासं कुरुत ।
- विशेष-विशेषणभावः
- कर्मणिप्रयोगः – वर्तमानकालः
- स्वरसन्धयः

Announcements

- On this auspicious occasion of Dīpāvali festival there is no live class on Friday (01.11.2024)
- Next Class – Wednesday (06.11.2024)
- Test 01 – Available on Monday (04.11.2024), 10:00 AM (IST)
  - No time limit & attempts

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

samskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः sāntimantrah ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

sarve bhavantu sukhinah

sarve santu nirāmayāḥ ।

sarve bhadrāṇi paśyantu

mā kaścidduḥkhabhāgabhavet ॥

om̄ sāntih̄ sāntih̄ sāntih̄ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @

www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @

[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/c/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @

www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Samskriti @

vyoma.org

© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.

All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.

Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

